

Szeged város történelméből apró adatokat örökít meg ez a széljegyzetes könyv. Olyan történelmi mozzanatok, események ezek, melyek nem íródtak meg semmilyen történelmi munkában, de amelyek a város történelméi kiegészítik: vázolják a korok jellegzetességét. Amíg az eddig megjelent városi történelmi munkák kronológikus sorrendben, rendszerbe foglaltan tárgyalják a város múltját, addig ez a jegyzetes könyv rap-szódikus összevisszaságban ki-kap innen is, onnan is egy mozzanatot vagy eseményt, melyről az utókor nem tud. A feledésből megmentett várostörténelmi adatok feljegyzései ezek.

Szeged, 1936. Junius hó.

T 5521

TA 18695

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000521689

Az ötven év előtti Szeged vármegye terve.

Klebelsberg Kunó gróf, a nagy kulturpolitikus, városunk leglelkesebb pártfogója tüzte program-pontul maga elé, hogy megvalósítja álmát: Szeged vármegye megalakítását. Az alkotó miniszter valóra is váltotta volna tervét, ha idő előtt nem következnek be azok a politikai változások, melyek átmeneti időre félretolták a magyar politikai élet színteréről, — majd pedig, ha nem jön korai, tragikus halála.

Klebelsberg Kunó gróf terve maradt, mert a terv, a gondolat lelke nem él már. Ez volt a második kísérlet arra, hogy Szeged város megyeszékhely legyen. Nagy-Szeged és Szeged vármegye gondolata kísértett már több, mint 50 évvel ezelőtt is. Komoly formában. Az akkori királyi biztosság tervezetét dolgozott ki az alkotandó vármegyére, Szeged vármegyére vonatkozólag, amely Csanád vármegye megsemmisítése és Torontál,

Bácsbodrog és Csongrád vármegye megnyirbálása révén jött volna létre. Négy évvel az árvizkatasztrófa után: 1883-ban indult meg ez a mozgalom, amikor már Szeged város erős lendülettel épült s a konturvonalakat, melyek a nagyvárossiasságát jelezték, már meghuzta a rekonstrukció nagy művésze: Tisza Lajos.

A tervnek lelkes hívei és ádáz küzdőfelei akadtak. Legelsősorban Makó város állt ki a porondra és felterjesztéseket szerkesztett, amelyekben tiltakozott a kormánynál a terv ellen. Az akkori sajtó behatóan foglalkozott a kérdéssel és a fővárosi lapok kivétel nélkül Szeged érdeke mellett: a város fejlesztését, megyeszékhellyé tételét szorgalmazták.

Az akkori Budapesti Hírlap a makói felterjesztésre többek között a következőket írta:

»Sajnáljuk Makót, de nem segíthetünk rajta, mint Pozsonynak Bécs, vagy Vácnak Budapest mellett, Makónak Szeged mellett le

kell mondani arról, hogy nagy város legyen. Szeged pedig Magyarország második fővárosa lesz; mint a Tisza a Dunához, úgy aránylik Szeged Budapesthez, ez ennek, az annak emporiuma.«

A több, mint ötven év előtti gondolat elsikkadt. A politika fórumára új erők kerültek s az elődök programpontjainak megvalósítására nem került sor.

Sajnos, a mi városunknak sok tanulsága van efelől.

Amikor a fogadalmi templom építését leszavazta a szegedi közgyűlés.

1879-ben mosta el Szegedet az árvíz. A hullámsírba pusztult város lakossága dacos hittel, frissült erővel látott neki akkor az ujjáépítő, ujjáalkotó munkának. Az ország, sőt a világ támogatása segítette a szegedi őslakosság fáradhatatlan küzdelmét, amely beváltotta a királyi jóslatot: Szeged szebb lett, mint volt!

A romokból ujjáépült Szeged közönsége Isten iránt való hálájának lerovására elhatározta, hogy templomot épít, monumentálisat, olyant amelybe csaknem az egész város katolikus társadalmá befér, hogy mindenki imádhassa az Istent, a kegyes Istent, aki romjából ujjáépülni engedte ezt a várost.

Azóta áll a monumentális templom, amelynek terét körülkeríti gazdag épületkomplexum: püspöki palota, kémiai intézet, papnevelde, mindez a nemzeti emléksarnok értékes dekorumával.

Vajmi kevesen tudják még a ma élő idősebb szegediek közül is, hogy a fogadalmi templom felépítését veszély fenyegette. Mégpedig igen komoly formában. 1903. évben történt, amikor a közgyűlés elhatározta, hogy nem építteti fel a város a fogadalmi templomot. 1903. év elején jött az akkori városi tanács azzal a javaslattal a közgyűlés elé, hogy az elhatározott fogadalmi templom építési munkálatait kezdjék el, de azt megelőzőleg a Szent Demeter-templomot bontassák le, mert a belvárosi templom helyébe épül a fogadalmi mű.

A városi közgyűlés három napig tárgyalta ezt az ügyet. Három nap alatt a szónokok tömege világitotta meg a kérdést pro és kontra. A felszólalók közül azonban többen voltak, akik a Szent Demeter-templom lebontása ellen foglaltak állást. Ez a régi belvárosi templom valahogy benne élt a szegedi polgárok szeretetében. Az öreg templomtól való elválás vallási és

kegyeleti érzésüket is bántotta a régi, konzervatív szegedieknek.

A kérdéses közgyűlésen volt többek között egy felszólaló, névszerint: Kótay Pál, aki szintén a Szent Demeter-templom épségben hagyása mellett tört lándzsát, ellenben azt is helyeselte, hogy megépüljön az új fogadalmi templom. (Kótay valószínű az akkori idők helyi diplomátája volt, amit az is bizonyít, hogy kecske és káposzta elv alapján kívánta a kérdést megoldani.) Kótay Pál akkori biz. tag azt javasolta, hogy a fogadalmi templomot építtesse meg Szeged város közönsége, mert ehhez fogadalma is köti, de ezenkívül egy igen értékes és monumentális objektummal gazdagszik a város, — ellenben úgy épüljön meg az új templom, hogy a Szent Demeter, azaz a palánki templomot ezért ne kelljen lerombolni. Megoldási javaslatot is terjesztett a közgyűlés elé. Abban az időben a mostani ugynevezett »püspök-bazárok« helyén tér volt, a Püspök-tér. Kótay

itt vélte leghelyesebbnek megépíteni az új, a fogadalmi templomot. A városháza mögött, a Tisza Lajos-körutig abban az időben nem volt olyan építkezés, a melynek eltüntetése nagy kárt jelentett volna. Kótay Pál biz. tag tehát azt javasolta: »Sajátítsa ki a város a városháza mögötti épületeket s bontassa le. A városházának hátsó részét megfelelő ornamentikával lássák el, hogy az új fogadalmi templom és az így feldíszített városháza szemben állhassanak egymással. A tér — a házlebontások révén — elegendő ahhoz, hogy a megfelelő rálátás meglegyen mindkét épületre.«

Az akkori közgyűlésnek tetszett ugyan ez a megoldási terv, ámde a kisajátítástól megijedt. A közgyűlésen a tanács javaslata ellen, hogy: bontassa le a város közönsége a Szent Demeter-templomot és építtesse helyébe a fogadalmi templomot, igen sok felzólalás hangzott még el. Végül is három nap mulva lezárult a vita

és szavazásra került a sor. A szavazás csufos eredménnyel járt a városi tanácsra: 23 szavazatot kapott a tanács és 97 szavazat esett a javaslat ellen. Az akkori sajtó a következőképpen ír erről az ügyről:

»A háromnapos vita eredménye mindössze az, hogy a közgyűlés csaknem ötszörös többséggel elvileg kimondotta azt, hogy a fogadalmi templom kedvéért nem rombolja le a belvárosi templomot, továbbá, hogy tudni sem akar többé olyan tervről, amely ezen az alapon mozog.«

1903-ban tehát a közgyűlés végleg elintézettnek vélte a fogadalmi templom sorsát. A közgyűlési döntés tehát az volt, hogy a fogadalmi templomot nem építik meg. A város vezetősége azonban igen bölcsen, nem nyugodott bele ebbe a határozatba. Évekig várt ezzel az ügygel s akkor ismét a plénum elé hozta a fogadalmi templom felépítésének kérdését.

Ez a közgyűlés már fogékonyabb volt az alkotás iránt, a határozat megtörtént s az építkezés is megindult, amit azonban a háboru félbeszakított s csak a háboru után sikerült a munkálatokat befejezni.

Ki hitte volna 1903-ban, hogy felépülhet Szegeden egy monumentális templom-remekmű a Szent Demeter-templom helyén? S ki hitte volna, hogy az öreg templom tornyából sikerül kihámozni azt az Árpádok korából való csonka tornyot, amely hazánk egyik legrégibb építési remeke és amely jócskán gazdagítja a magyarországi történelmi értékű és vonatkozású kincseket. Igaz: mindehhez kellett még egy Klebelsberg Kunó gróf is, aki hallatlan termelő erejével ujjaépítette Szeged legértékesebbé vált városrészét.

„Házikezeléses színház“ Szegeden 1903-ban.

1903-ban vetődött fel annak gondolata, hogy az állandó színházakkal bíró vidéki városok házi-kezelésbe vegyék színházaikat. Ez a gondolat nem szegedi, hanem egyik debreceni civis törvényhatósági bizottsági tag fejében született meg. 1903. év elején a debreceni közgyűlésen hangzott el a színház házikezelésbe vételének indítványa.

Akkor az indítvány sorra természetesen az lett, hogy leszavazták. Az ötlet feltűnést keltett az országban mindenfelé, mert a harminchárom év előtti újságok az ország legkülönbözőbb részén, így Szegeden is publikálták az indítvány lényegét.

A szegedi sajtó — megboldogult Balassa Ármin dr. lapja, a Szeged és Vidéke — gyilkoshumorú krókiban számolt be a debreceni civis ötletéről, úgy hogy a kivitelt a szegedi honokra applikálta. Akkor Janovits Jenő dr. volt a szegedi

szinigazgató s a persziflázs ellen-
tengernagyi uniformistába öltözteti
és a tűzoltófőparancsnokkal egy
státusba sorolva karikirozza.

A kroki, — amely két részre van
osztva — a második részében a
táncoskomikus és a »színészetügyi
főfelügyelő« (a tényleges házikeze-
lés alatt intendáns) párbeszédét
közli.

A színészetügyi főfelügyelő mond-
ja a táncoskomikusnak:

— Több érzést, fiatal barátom.
Nem kell annyit alsózni és többet
kell tanulmányozni a klasszikuso-
kat! — (Ugy látszik, abban az idő-
ben is divatban volt az alsósjáték
színész körökben!...)

A korholásra a táncoskomikus így
válaszolt a krokiban:

— Be kell vallanom: ambicióm
kissé lelohadt. A számvevőség taps-
nyilvántartási osztályának hivatalos
adataival igazolhatom, hogy tap-
solási koefficiensem meghaladja a
2,8-tizedet s így már a IX. komi-
kusi rangfokozatban kellene len-
nem, — ezzel szemben még min-

dig a XIII-ban vagyok ...

Igy képzelte el tehát 33 évvel ezelőtt az »irónikus« ujságíró a házi-kezeléses szegedi színházat. Arról azonban szentül meg volt győződve, hogy soha nem lehet szó Szegeden a színház házikezelésbeviteléről. Az élet azonban megtréfálta a tréfálkozó ujságírót: huszonöt év múlva mégis csak házikezelésbe került a szegedi színház. Hogy mindössze négy évig tartott a házikezelés, annak elsősorban az az oka, hogy a szinigazgatót csak művészi irányítónak helyezte a színház élére a város, de anyagi ügyek nem tartoztak rá. Vagyis: semmi anyagi felelőssége nem volt a szinigazgatónak.

Sajnos, hogy így alakult a dolog, nagyon sajnálatos, hogy meg kellett szüntetni a szegedi színház házikezelésben tartását. Ha a szegedi rendszer beválik, azóta már minden állandó vidéki színházzal bíró város: Debrecen, Miskolc, Pécs ráter a házikezeléses rendszerre. Így

négy biztos vidéki színház lenne
s a szinikultura izmosabban fej-
lődhetne. Főképp napjainkban volna
erre nagy, komoly szükség.

Az első népkonyhák Szegeden 1864-ben.

A szegénység mindig ur volt a földön. A mai ember, a mai szegénység embere úgy emlékszik vissza a békevilágra, mint egy olyan korszakra, amikor nagy volt a jólét, a bőség; amikor nem maradt éhesen gyomor és a munkaalkalom mindenki számára kínálkozott.

A mai ember azonban nem emlékszik helyesen, vagy nem akar emlékezni szomorubb dolgokra. Általában ez egy sajátos emberi tulajdonság: a rossz hamarabb kiesik az emberi memoriából, mint a jó. Ez onnan van, hogy a rosszal, a kellemetlennel még emlékeformájában sem találkozik szívesen az ember.

Bizony, ha nem így lenne, a békét emlegetők arra is visszaemlékeznének, hogy a népkonyha-rendszer nem új keletű. Az első adatok, melyek a szegedi népkonyhákról szólnak 1864-ből valók.

volt Szegeden népkonyha. Igaz, ekkor még nem volt ilyen precizen kifejező neve, mert abban az időben a népkonyhát levesosztogató-helynek nevezték hivatalosan is. Ugy alakult ki abban az időben a népkonyha, hogy a munkanélkül lévő, éhező emberek jobb módú familiáknál étkeztek eleinte. s ezek a familiák — nyilván terhekké vált később a háznál való étkezés — úgy határoztak, hogy szegényeiket egyöntetűen, közös konyháról látják el élelemmel.

A szegények abban az időben bizony szerények is voltak, mert az ebédjük mindössze levesből állott. Innen vette a nevét az akkori népkonyha: levesosztogatóhely.

1864. ben nyomoruságos esztendő lehetett, mert a jótékony nőegylet, amely később kézbevette a népkonyha sorsának irányítását, — akkor még nem volt a város gondja a szegényélelmezés és általában a szegényügy — úgy határozott április hónapban, hogy a »szokástól eltérően ez évben, má-

jusban is folytatja a nőegylet a levesosztogatást».

Az akkori sajtóban megjelent közleményekből kiderül, hogy Szegeden három helyen volt ilyen levesosztó hely: Belvárosban, Rókuson és Felsővároson. A menü táperős levesből és kenyérből állott. Az élelmezettek száma pedig meghaladta az 1500-at. Ez a szám százalékos arányban a város akkori lakosságának megfelelően, lényegesen nagyobb volt, mint a mai. (Ez azonban nem azt jelenti, hogy akkor még nagyobb volt a szükség, mint ma.) Hogy ilyen nagy száma volt az élelmezetteknek 70 évvel ezelőtt, annak az az oka, hogy akkor boldog-boldogtalan jelentkezhettek ingyenes ebédre. Akkor ugyanis az volt a vélemény az akció vezetői körében, hogy ingyen ebédre csak az jelentkezik, aki arra tényleg rá is szorul. Az idők folyamán azonban kiderült, hogy ez a feltevés hamis: sok visszaélés fordult elő. Tehát ellenőrzésről gondoskodni kell.

Ma (1936. VI. hó) 2200 fő étkezik a szegedi népkonyhákon, tehát könynyű megállapítani a népkonyhai élelmezés tükréből, hogy 70 évvel ezelőtt milyen gazdasági viszonyok között élt a város.

Az első szegedi ipari vásár az ország legelső ipari kiállít- ása volt.

A szegedi iparosság sok tekintetben végzett uttörő munkát az ország vidéki iparossága körében. Az össz-iparosság ügyét előbbrevivő országos iparosvezérek, — elsősorban Pálffy Dániel — Szegedről kerültek ki. A szegedi iparosságnak sok része van abban, hogy az ország közvéleménye és a politika méltóképpen mérlegeli értékét ma már az iparostársadalomnak. Nem kevésbé hasznos uttörő munkát végzett a szegedi ipar akkor, midőn megrendezte az országos jellegű ipari vásárt. 1928-ban tartotta meg a szegedi iparosság első ipari vásárát s azóta minden évben megismétlődik a vásár, méretekben és sikerekben gyarapodva.

A szegedi iparosságnak ez az élnitudását és akarását dokumentáló akciója követésre talált a vidék más városaiban is, így elsősorban Debrecenben, de a vásártartás folyamatosságát nem tud-

ták biztosítani. A szegedi ipar kitartható, küzdésre alkalmas erejét igazolja ez a vásár is, amely a visszafejlődés helyett a fokozatos előrehaladás nyomait viseli magán.

Az első ipari vásárt mégsem 1928-ban rendezték Szegeden, hanem 1876-ban. Akkor is országos vásárt rendeztek Szegeden s jellemzésül, hogy milyen nagyszabású volt az első szegedi vásár, beszédesen álljon itt néhány adat. Csak a szegedi kiállítók 395-en voltak. A budapesti és az ország különböző részéről jött kiállítók összessége lényegesen felülmulta ezt a számot. Az 1876-iki ipari vásár a szó teljes értelmében országos jellegű volt. Az ipar minden ága bőségesen képviselve volt, de emellett a kereskedelem is helyet kapott. A kiállítás bevétele 22 ezer forint volt. Ebből térdíjat 6 ezer forintot fizettek. A látogatók száma közel 30 ezer volt.

A kiállítás megnyitására Szegedre érkezett az akkori kereske-

delemügyi miniszter: báró Simonyi Lajos, aki a vásárt megnyitotta. A kereskedelemügyi miniszter vásártmegnyitó beszédében elismerését fejezte ki a kormány nevében is Szeged iparosainak; beszédének egy kitételét azonban változtatás nélkül nyugodtan elmondhatná a mai miniszter is. Ez a rész így hangzik:

»Az általános üzletpangás közepette, melyben minden világ rész szenved, örvendetes jelnek tekinthetjük kivált hazánkban, hogy iparkijállítás jöhetett létre, még pedig nem állami segély folytán, hanem csakis az által, hogy a hazafiak jól megértették érdekeiket...«

Szegednek az ipari kijállítás megnyitása nagy, fontos napot jelentett. A régi Szegeden nem igen fordultak meg miniszterek. A várost a miniszterlátogatás valósággal lázba hozta. Az akkori helyi sajtó az esemény beszámolója kapcsán megírja, hogy a város apáca-nagyja az utcán volt. Amerre

a miniszter elhaladt, mindenféle lelkesedés tört ki. A város közönsége szeretettel, ünnepléssel fogadta a minisztert.

Az első szegedi ipari vásár méreteiről és jelentőségéről méltó képet ad az akkori fővárosi sajtó beszámolója. Az ország valamennyi lapja, amely tudósítót küldött a vásárra, elragadtatással számolt be a szegedi vásár értékes kiállítási anyagáról, nagyvonalúságáról. Többek között az egyik lap ezt írta:

»Szeged legtöbbet tett a kiállításért, de a főváros és a vidék lelkes férfiainak erélyes támogatása szintoly mértékben hozzájárult a sikerhez: — de ki mondhatjuk, hogy az első magyar országos kiállítás felülmulja minden reményünket s nem egy illetékes ajakról hallottuk, hogy akár a tárgyak sokfélesége, akár az izléses elrendezést tekintjük, a kiállítás egészben fölötte áll a bécsi közkiállítás magyar osztályának...«

Az első szegedi ipari vásár, — amelyet pontosan 1876. augusztus 19-én nyitott meg a kereskedelemügyi miniszter, — arról is nevezetes, hogy ez volt a legelső ilyen nagyszabású ipari vásár és kiállítás Magyarországon. A magyar ipar mindaddig a Bécsben rendezett kiállításokon szerepélhetett csupán. Ez volt az első alkalom, midőn a magyar ipar önállóan bemutatta produktumát és ezzel egyben dokumentálta fejlettségét és fejlődésképességét.

A város földbirtokot adományoz a szabadságharc egy hősének.

A szabadságharc idejében történt... A több mint 80 év előtti események olyan messzi történelmi távlatban fekszenek, hogy a mai ember azokat úgy szemléli, mintha évszázadok idővégtelenségében történtek volna.

A mai fejlett technikai eszközök ismerete és használata mellett az akkori harcok jelentéktelenné degradálódnak a mai ember szemében. Csak az eszmék, a harcokat indító célok maradnak a mai ember előtt is nagyok, állandó értékűek. Sőt: jelentőségükben megnövekedtek, mert ma már tisztán látjuk: országunk kulturális és nemzeties fejlődése a szabadságharc vívmányai nélkül aligha vehetett volna ilyen merésztempójú iramot.

Szeged város a szabadságharc küzdelmében is kivette méltó részét. Katonát, anyagi javakat adott a szent nemzeti cél érdeké-

ben. Kossuth Lajosnak dicsérő és elismerő szavait: »Szegednek népe, nemzetem büszkesége!« kiérdemelte városunk. A város nem egyszer nyilatkozott meg hivatalosan is, amikor félreérthetetlenül kifejezésre hozta érzelmeit. Erre legkellemesebb példa volt az, amikor Szeged város közgyűlése »felségjogot« is gyakorolt: földet adományozott egy vitéz harcosnak: Földvári Sándor őrnagynak, aki győztes csapatát vivott.

Erről az eseményről a legelső szegedi sajtótermék: a Tiszavidéki Ujság 1849-iki évi április 11-én megjelenő lappéldánya a következőkben számol be:

»Szeged, április 10. Ma rendkívüli közgyűlésünk volt. Egyik nevezetesebb tárgya Földvári őrnagynak levele vala, mellyben csapatát s annak tiszteit, különösen Schmidt Ferdinánd századost, ugy szinte Molnár Márton Pataki János s Bizinger Andor 2., 3. és 4-ik századbéli parancsnokokat, mint ugyanannyi elszánt

lelkes bajnokokat a szent-tamási sánczok megvívásában dicsérettel említve, méltánylatul Szeged város hálás emlékébe ajánlja. — Közgyűlésünk e derék őrnagyot, mint, ki Szeged fiait a sánczok megrohanásában elsőség által a dicsőséges diadal fő részeseivé tévé, nyilvános méltánylat s hálás elismerés mellett, 100 lánzz legjobb minőségű földdel a város határában megajándékozni elhatározta, s a megajánlott földről szóló okiratot egy küldöttség által azonnal az illetőnek megvitetni rendelte. Bizton hiszszük, hogy a lelkes őrnagy Szegednek ezen ezrek méltánylatával egybeolvadt hálás elismerését, mint a vitézség érdemének polgári kézből nyújtott borostyán koszoruját fogadja. (s.-sz.)«

Nyolcvan és valahány év alatt nagyot fordult az idő kereke. Új viszonyok, nagy változások következtek. Többek között az is, hogy a város autonomiája egyre jobban összezsugorodott. Lassankint a köz-

élet minden területén a centralizációt, a központi irányítást vezetik be. A közigazgatás államosítása pedig — ha bekövetkeznék — a városok autonómiájának teljes kirtását jelentené.

Szeged két kulturhőse : a színész és a kanonok:

Minden szegedi tudja, hogy a Somogyi-könyvtárt Somogyi Károly esztergomi kanonok adományozta a városnak, azt azonban csak igen kevesen, hogy milyen kötelekek fűzték az adakozó tudós főpapot Szegedhez s még kevesebben tudják azt, hogy a kanonok nagyapja milyen értékes kulturális szolgálatot tett városunknak.

Somogyi Károly kanonoknak, aki 1811-ben született Tiszaföldváron, nagyapja Kelemen László volt, a magyar hivatásos színészet megteremtője. Kelemen László amikor letette az ügyvédi vizsgát, ahelyett, hogy komoly jogásszá vált volna, a magyar kultúra harcosának: színésznek csapott fel. A XVIII. század végén és a XIX. század elején dühöngött hazánkban a németesítési politika. Ekkor jóformán csak egy terrénum maradt: a színpad, ahol a magyar nyelv, gondolat és érzés védelmére lehetett kelni.

És Kelemen László ügyvéd elhagyta kenyérkeresetét, szépen induló pályáját, vállalta a mártírumságot a németesítő politika ellen-súlyozására. Kelemen László szin-társulatát Szegedre is lehozta vendégszerepelni és ezzel a szegedi szinjátszást új irányba lökte. Akkor Lipp József német társulata játszott Szegeden. Kelemen magyar társulatának köszönhető, hogy a szegedi magyarok felbuzdulva a magyar nyelvű színelőadások élvezetén: elpártoltak a német szin-társulattól és minden támogatást megvontak tőlük. Így másfél év múlva el is kellett végérvényesen hagynia Szegedet a német társulatnak.

Kelemen László tesben, lélekben kimerülve végül is elhagyta a szinpadot s Makón, majd Csanádpalotán telepedett le. Egyik fia Szegedre került tanítónak. Borbála nevű leányát pedig Somogyi Csizmazia Sándor vette feleségül. Borbála, apja társulatánál működött lánykorában s így tehát So-

mogyi kanonok anyja színésznő volt.

Először 1849-ben járt Szegeden Somogyi Károly. Látogatóban volt akkor unokatestvérénél: Kelemen István ügyvédnél. (Kelemen ügyvéd fia dr. Kelemen Béla, a szegedi kormány volt belügyminisztere.) Somogyi Károly kanonok nagyobbrészt szegedi rokona rábeszélésére adományozta vagyont érő könyvtárát Szeged városnak. Az alapítványi oklevelet 1881-ben írták alá kölcsönösen: az adományozó főpap és a város.

Az unoka tehát a nagyapa nyomdokaiba lépett: értékes áldozatot hozott Szeged kulturájáért.

A francia folyók harcsáinak és pontyainak ősei a szegedi Tiszából valók.

A tiszai halászat mindinkább elveszti jelentőségét. Még száz éve sincs, hogy a lakosság egyrészt részének igen jövedelmező foglalkozása volt a halászat. A tiszai hal keresett cikk volt s a halászatot foglalkozók rendszeresen megéltek. Mondják, hogy abban az időben több volt a hal a Tiszában, még pedig azért több, mert azóta a folyó szabályozása révén a hal ivási területe megszükkült s általában a zavartalan sekély vizrész kevesebb lett, márpedig a hal szaporodását ez a körülmény erősen befolyásolja.

Nem kell visszamennünk száz évvel, azt látjuk, hogy a Tisza igen sok szegedi embernek adott kenyeret. Jóformán egész Felsőváros a Tiszából élt; — vagy így, vagy úgy nyújtott lehetőséget a kenyérkeresetre a folyó. Sokan éltek a halászatból, mások viszont a

vizimalmokban kaptak alkalmazást. Legtöbben természetesen a tiszai hajókon jutottak foglalkozáshoz. Érdekesen tagozódott abban az időben a város lakossága. A tiszai foglalkozást üzők Felsővároson, a földműveléssel foglalkozók Alsóvároson, tisztviselők, kereskedők a Belvárosban és az iparosok, munkások Rókuson laktak.

A szegedi halászok és a földművelők, tehát az alsó- és felsővárosi lakosok voltak az összege diek, a város őslakói. Bizonyos előjogokat is vindikáltak maguknak ezek az őslakók. Főképen a felsővárosiak, akik foglalkozásuknál fogva is intelligensebbek voltak. A Tisza szabályozásáig a halászat szépen jövedelmező kereseti ág volt. A szegedi halászok nemcsak a szegedi szükségletet tudták kielégíteni, hanem messzebb vidékre is elszállították a tiszai halat.

Az ország lakosságának köztudatában még mindig benne él, hogy a tiszai hal, különösen a harcsa a legízletesebb. A tiszai hal jó-

hirét nem a mai, hanem a régi halászok biztosították. Jellemző, hogy milyen jó hire volt a tiszai halnak: harcsának, pontynak, ha még külföldre is szállították; sőt 1850-ben Franciaország nagy mennyiségben szállított el Szegedről harcsát, pontyot és kárászt, hogy az ottani folyóvizekben meghonosítsák e halfajtákat.

A szegedi halászoknak ekkor volt igazán jó dolguk. A halszállítás szeptember legelején történt, viszont a megrendelést hónapokkal előbb megkapták. Pompás árat fizetett a francia állam a halért. A szegedi halászok egynémelyikének — akik meggazdagodtak — ez a halszállítás alapozta meg vagyonát. A halvásárló állam minden pénzt fizetett, mert folyóit be akarta telepíteni tiszai hallal. Ilyen körülmények között: a franciaországi folyók harcsáinak és pontyainak az ősei valamikor a Tiszában lubickoltak.

Szegedi színigazgatók.

A magyar színészet-történelem kutatói megállapították, hogy az első színelőadást Magyarországon Sopronban, 1412-ben tartották. Az első színelőadást mintegy harminc év múlva követte a második magyarországi színelőadás Pozsonyban. Mindkét vallásos tárgyú darabot a templomban adták elő. Ettől kezdve az ország különböző részeiben tartottak színelőadást. Természetesen szorványosan és idegen nyelven. Az első aktorok, — tudvalévően — nem magyarok voltak. A színelőadások latin, német és olasz nyelven tartattak meg. Magyarnyelvű előadások a XVII. században fordultak csak elő. A XVII. században már rendszeressé váltak a színelőadások, csak hogy a szereplők nem hivatásos színészek, hanem diákok voltak. Azok a hivatásos színészek, akik megfordultak országunkban: német, olasz és francia származású emberek, akik az egész világot bejárták és olcsó,

szinvonahnélküli művészetükkel szó-
rakoztatták a közönséget. Abban
az időben a színjátszás ujdonság,
kuriózum volt. Így érthető, hogy
a magyar lakosság is közönségükké
vált, dacára, hogy nyelvüket nem
ismerte és a színrekerült téma is
idegen volt.

A magyarnyelvű színelőadásokat
a XVI század végétől a XVII. szá-
zad végéig iskolákban tartották.
Igy: iskolai színházakról beszélhe-
tünk. Abban az időben, mikor or-
szágunkat minden áron és esz-
közzel el akarták idegeníteni, ki-
mondhatatlan szolgálásokat tett a
magyar ügynek az akkori magyar
színjátszás.

Nálunk is, mint az országban
mindenfelé: az iskolák tanárai irá-
nyították a színelőadásokat. Így
Szegeden a piarista atyák vol-
tak az első színigazgatók. Az is-
kola nagytermében rendezték meg
ezeket az előadásokat, melyek az
ifjúság nevelésére jótékony ha-
tással voltak. Szegeden a leg-
első magyarnyelvű szindarab címe:

Teophania volt, amelyet Szegedi Lőrinc fordított le németről magyar nyelvre. Viszont az első magyarnyelven íródott darab címe, a mely Szegeden került előadásra: »Balassa Menyhért árultatása« volt. E darabnak azonban a szerzője ismeretlen.

A szegedi iskolai színjátszás 1721-ben kezdődött. Az iskolai színjátszás életrehívója Szegeden Péchy Domokos paptanár volt, aki több mint tiz évig irányította a színelőadásokat. Szeged város hatósága látva az iskolai színjátszás jó hatását, — fából színházhelyiséget építtetett a gimnázium épülete mellett. Az iskolai színjátszás II. József császár uralkodásáig tart. A császár ugyanis egy rendeletével eltiltotta ezeket a színjátékokat, sőt megtiltotta azt is, hogy a diákok színelőadást látogathassanak.

Ebben az időben jelennek meg Magyarországon tömegesen a német vándor színtársulatok,

Igy Szegedre is érkezik egy, amely három évig képes működni e szinmagyar városban. Budapesten azonban már megjelenik a magyar színészet lánglelkű apostola: Kelemen László, (1790), aki megalapítja az első hivatásos magyar színházi társulatot és egyben a magyar színészet alapjait lerakja.

1800-ban épül meg a városháza Szegeden. Itt vendéglő helyiséget is építenek és ebben a színházteret is alkalmas teret biztosítanak. 1883-ban épül fel az új színház, amely 1885-ben leég. Egy évig, — míg az újraépítés tart, nincs Szegeden színelőadás.

Ez dióhéjban a szegedi színészet több mint kétszázéves története. A szegedi színházvezetők névsora, — az iskolaszínházak pap- és tanárvezetőinek névsorával együtt — és működésük évszámának feltüntetésével a következő:

(ISKOLA-SZÍNHÁZ)

Péchy Domokos 1721—1734; De-
ményi László 1734—1755; Tarnóczy

Simon 1755—1756; Perczel Imre 1756—1758; Tarnóczyi Simon 1758—1766; Dugonics András 1766—1767; Karaba József 1767—1768; Lengyel Domokos 1768—1769; Hajós Gáspár 1769—1770; Benyák Bernát 1770—(II. József császár tiltó rendeletéig).

(HIVATÁSOS SZINHÁZ)

Lipp József 1799—1802 (német szintársulat); Meinert Károly—Schmidt Ferenc 1803—1805 (német szintársulat); Ernyei Mihály 1806; Probst Leopold 1811—1812 (német szintársulat); Láng Adám 1814—1817; Kilényi Dávid 1817—1823; Wandza Mihály 1823 1831; Balla Károly 1831—1833; Abday Sándor 1833—1837; Farkas József 1837—1838; Keszi József—Kőrösy Ferenc—Pethő Celesztin 1838—1839 (félíg-meddig konzorciális alakulat 3 igazgatótanáccsal); Kőrösy Ferenc 1839—1840; Komlóssy Ferenc 1840—1842; Kovácsi Károly 1842—1843; Bartók—Egri (társigazgatók) 1843—1844; Szabó József—Havi Mihály—Szerdahelyi József (társigazgatók) 1844—1845; Gács Ede 1845—1846; Kilényi Dávid—Vesztler Sándor (társigazgatók) 1846; Kilényi Dávid

1847; Szabó József—Havi Mihály (társigazgatók) 1847—1848; Latabár Endre 1848—1849; Szabó József—Havi Mihály (társigazgatók) 1849—1850; Latabár Endre—Döme Károly (társigazgatók) 1850—1851; Hetényi József 1851—1854; Latabár Endre 1854—1855; Ujfalussy Sándor 1855—1856; Szabó József—Havi Mihály (társigazgatók) 1856—1857; Havi Mihály—Hegedűs Lajos (társigazgatók) 1857—1858; Hegedűs Lajos 1858—1859; Szabó József 1859—1860; Molnár György 1860—1861; Szabó József—Filippovich István (társigazgatók) 1861; Nyiri György 1861; Szigeti József 1862; Hubay Gusztáv 1862; Láng Boldizsár 1862—1863; Szabó József—Filippovich István (társigazgatók) 1863; Latabár Endre 1863—1865; Aradi Gerő 1865; Kocsisovszky Jusztin 1865—1868; Szathmáry Károly 1868; Aradi Gerő 1868—1870; Mosonyi (Mansberger) Károly 1870—1873; Sztupa Andor 1873—1875; Aradi Gerő 1876—1883; Nagy Vince 1883—1885; Aradi Gerő 1886—1889; Makó Lajos 1889—1892; Somogyi Károly 1892—1895; Makó Lajos 1895—1899; Krecsányi Ignác 1899—1902; Janovits Jenő dr. 1902—

1905; Makó Lajos 1905—1908; Almáássy Endre 1908—1909 (művezető igazgató özv. Makó Lajosné mellett); Almáássy Endre 1909—1920; Palágyi Lajos 1920—1923; Andor Zsigmond 1923—1926; Faragó Ödön 1926—1927; Tarnay Ernő (Városi házikezelésben van a színház) 1927—1930; Kürtny György (Városi házikezelésben van a színház) 1930—1931; Görög Sándor 1931—1933; Sziklai Jenő 1933-tól.

Amikor csak az Isten védte a fiszai gátat.

Van egy igen találó magyar közmondás: »Hosszu betegségnek halál a vége.« Így volt Szeged város is az árvizzel. Minden évben megáradt a Tisza, a védőgátak nem voltak biztosak és évről-évre állandó árvíz fenyegette városunkat. A pesszimistább természetű emberek, vagy akik reális szemmel nézték a dolgot, meg is állapították: »előbb-utóbb elmossa a víz ezt a várost...« A megállapításttevők azért tovább laktak itt, épp úgy élték napjaikat tovább, mint addig, semmi óvintézkedést nem tettek a bekövetkező katasztrófa esetére. Ez pedig onnan van, hogy a pesszimista, vagy enyhébb fokban reális ember, — cinikus. A cinikus ember pedig nem fél és főként nem óvatos.

Tavaszi áradáskor a város aprajánagyja ott volt a védtöltésnél és védte a várost a víz ellen, hogy be ne törhessen, el ne pusztítsa mindenki javát. Amikor azután el-

mulott az árvizveszély a lakosság békés nyugalommal tudomásul vette, hogy nincs semmi baj. Legáltalában is egy évig. Legveszedelmesebb év volt 1876. Ez év márciusában érte el a Tisza a legmagasabb szintjét. Három év múlva — árvizkor — nem volt olyan magas vízállás, mint 1876 március 8-án.

Igaz, hogy 1876-ban a város egész lakossága a töltéseknél volt. Ur, paraszt egyformán kubikolt. Ott talicskáztak Sztupa Andor szingazgató szintársulatának tagjai is. A kereskedők ott hagyták üzletüket, a hivatalnokok hivatalukat s mindenki a védtöltések erősítéséhez sietett. Meg is volt az eredmény: a fenyegető szörny, a víz nem tudott betörni.

Ez évben több mint 130 ezer pengót költött a város a védőmunkálatokra. A következő évben kezdődött előlről minden pénzáldozat, munkaáldozat és rettegés, állandó félelem. 1878-ban sem telt el a március vége és április eleje másképen.

Amikor legnagyobb volt a Tisza vizállása: 1876. április 8. és 9-én, a város lakossága körében pánik tört ki. A folyó félelmetes nagyra nőtt, alig lehetett látni a tulsó partot, mert az árterület abban az időben igen nagy volt. Hatalmas hullámok hömpölyögtek, csapkodtak a vizen s a töltéseket erősítők bátorsága e látvány következtében bizony erősen megfogyatkozott.

A pánik akkor tört ki, amikor a kisteleki szolgabíró: Rónay Béla sürgönyt küldött Szegedre a következő szöveggel:

»Kistelek, április 8. d. u. 2 ó.
Hármasi töltésen fölül levő partos helyen rögtönzött nyulgátat meghágta a víz; ha a szél eláll van kis reménység föltartására, különben megy Percsórának, Szegednek.

Rónay szolgabíró.«

Amikor a sürgöny megérkezett Szegedre és eljutott hira a lakosság körébe kitört a pánik. A töltéseknél a védekezést abba hagy-

ták, mert elterjedt a hír: »hátbatámad a víz Kistélek felől!...« Csak az Isten védte ekkor a tiszai gátakat... A hármasi töltésnél nem szakította át a nyulgátat a folyó, mert a szél elállt. Ugyancsak ennek tulajdonítható, hogy a szegedi töltést sem lépte át a víz.

A félig elmenekült város csak akkor tért magához, midőn másnapra megkezdődött az apadás, a mely gyors iramban folytatódott azután. Az 1876. év állandó rémületeinek tudható be, hogy 1879-ben, mikor elmosta az ár a várost, az embereknek 5 %-a sem menekült el innen. A szegediek nem hittek már teljesen komolyan az árviz-veszélyben. Annyiszor ijedtek meg már azelőtt, hogy nem hittek a bekövetkező katasztrófában. Ennek volt oka azután, hogy annyi emberélet és érték vált a víz martalékává.

Az első szegedi kávéház.

A nagyváros mai, modern emberének otthona a kávéház. Ez: társalgója, dohányzója, olvasója, játékterme, — sőt az utóbbi időben már munkaszobája is. — A mai, modern ember ma már csak lakásban él, ahová csak aludni tér. Ebédlője a vendéglő, a többi szobát pedig a kávéház pótolja. A kávéházlátogatás vidéki városokban is kifejlődött a mult század végén és e század elején, a háboru kitöréséig. Szegeden számottevő kávéházi élet volt, amelynek visszafejlődése a háboru kitörésekor kezdődött. Azóta, különösen a háborut követő inflációs világban ismét megindult a kávéházi forgalom. A konszolidáció, a pénzügyezés új mederbe lökte az életet és azóta a kávéházi forgalom ismét lecsökkent.

Bátran megállapíthatjuk, hogy a kávéházi forgalom mindig a gazdasági viszonyokhoz igazodik. Sokszor azonban nemcsak gazdasági,

de kulturális fokmérő is a kávéház. Ilyen szempontból tekintve a kérdést: érdeklődésünkre tarthat számot, hogy vajjon Szeged város lakossága mikor jutott a multban arra a kulturális színvonalra, amikor a kávéházat, mint kultúremlék igényelte.

Kiderül, hogy a szegedi kávéipar már szép multra tekint vissza, mert jóval több mint 100 esztendő. 1801-ben nyílt meg az első kávéház Szegeden. 1800. november 25-én épült fel a régi városháza, amelyet úgy építettek, hogy abban szálló, vendéglő és kávéház is legyen. Az építkezésnél külön gondot fordítottak arra, hogy a vendéglőhelyiség egyben színház céljaira is alkalmas legyen.

Az akkori idők tanácsi jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a város az első szegedi kávéházat Kovács György nevű szegedi lakosnak adta bérbe. A bérbeadásról szóló tanácsi jegyzőkönyv, mely 1801. augusztus 27-ikén kelt, a következőképen szól:

»Először kitétetett három esztendőre az város kurialis házában épült új Szála, Theatrum, Kávé-ház és Szeglet kocsmá, hozzá tartozandó alkalmatosságokkal 1000 frtokban, de mivel senki semmit nem ígért ismét 500 frtokban tétetett ki; ekkor Glück Ferenc, Jankay György, Farkas János és Kovács György ígervén rája, többet ígérő Kovács Györgynek jutott, esztendőnként, e. f. esztendőbeli 1-ső októbertől számlálandó három esztendőre 755 frtokban.«

Arról a régi írások nem beszélnek, hogy milyen volt az első szegedi kávéház berendezése. Viszont elképzeltük. Semmiesetre sem voltak benne luxus fotelek, pompás ruganyu boxok márványasztalokkal. De abban az időben az is jó volt. Viszont akkor a kávéháznak nem volt olyan és annyiféle rendeltetése, mint ma...

A Dugonics-Társaság megalakulásának története.

A Dugonics Társaság, városunk reprezentatív irodalmi társasága 1892. október 11-én alakult meg és első nyilvános felolvasó ülését az év november 20-án tartotta. A Dugonics Társaság létezését a szegedi közönség tehát ettől az időtől számítja. A Társaság értékes irodalmi és tudományos működését ismeri a város közönsége, hiszen minden kulturális megmozdulása Szeged szellemi életének fejlesztésére, gyarapítására történik. Arról azonban vajmi kevesen tudnak e város lakosai közül, hogy miképen hívták életre ezen irodalmi és tudományos társaságot.

A Dugonics Társaság tényleges megalakulása előtt kilenc évvel, azaz 1883. június 6-án egy cikk jelent meg a Szegedi Híradóban. A kérdéses vezércikknek a címe: »Egy szegedi irodalmi kör alakítása érdekében«, már elárulta, hogy a szerző egy komoly, értékes, kulturális tevékenységekben gazdag tár-

saság megalakítására gondol. A vezető helyen megjelent cikkben pedig a gondolatot felvető cikk írója részletesen kifejti nézetét, mely szerint szüksége van Szeged város társadalmának, hogy egy tekintélyes irodalmi társasággal gazdagodjon, amely társaság hivatva van arra, hogy a város szellemi életét irányítsa.

A kérdéses vezércikk, amely Reizner János, a Somogyi-könyvtár akkori igazgatója tollából jelent meg, nagy visszhangot keltett. A két folytatásos közlemény után Reizner János több levelet kapott, többek között Herman Ottó akkori országgyűlési képviselőtől is s a levélírók üdvözölték a gondolat felvetőjét, továbbá hangsúlyozóan biztosították, hogy nagyszerű ideájának életrekelésében segídenek. A gondolat üdvözlői között a város társadalmának előkelő tényezői szerepeltek s Reizner János ezután hozzá is látott a terv kivitelezéséhez.

az időben vagy irodalmi, vagy tudományos szempontból szerepet vittek a város kulturéletében, értekezletre hívta meg s az irodalmi és tudományos társaság megalakításának részleteit letárgyalták. Az ambíciót még inkább növelte, hogy a fővárosi sajtóban visszhangja támadt a szegedi tervnek s a fővárosi lapok lelkes ösztönzéssel irtak a tervről és annak megvalósítását szükségszerűnek vallották.

Az ad hoc társaság, amely a későbbi Dugonics Társaságot azután megalakította, ezután még többször ült össze. Ez a társaság elhatározta, hogy az irodalmi és tudományos kör neve Dugonics Társaság lesz. Kidolgozták az alapszabályokat is, de ekkor nem tudtak részben az alapszabály pontjai, részben a leendő tagok névsorának összeállítására ügyében közös nevezőre jutni. Így főképen személyi okok miatt a Társaság életrehívása egyre késett.

Lázár György, a város akkori alkotó polgármestere kellett ahhoz,

hogy kilenc év múlva életrekeltse
ezt a Társaságot, amely azóta gaz-
dag irodalmi és tudományos mun-
kásságot fejt ki.

A szegedi diákság Deák Ferenc-ereklyéje.

Kevesen tudnak arról, hogy a szegedi diákoknak »Deák-ereklyéjük« van. A gimnázium önképzőkörének tulajdona ez az »ereklye«, amelynek származása jópár évtizedre nyúlik vissza. 1867-ben a gimnázium több tanulója elhatározta, hogy önképzőkört alakít. Az ifjúsági önképzőkört meg is alakították s csakhamar elkészítették az alapszabályokat is. A diákok kis küldöttséget delegáltak ekkor, mely küldöttség Budapestre utazott s felkereste Deák Ferencet, a haza bölcsét.

Deák Ferenc kedvesen, szívélyesen fogadta a szegedi diákokat s meghallgatta kérésüket. A delegáció szónoka előlépett és előre betanult, ékes szavakkal előadta, hogy a szegedi gimnázium diáksága önképzőkört kíván alakítani, melyet Deák Ferenc nevével akar megörökíteni. A haza bölcsé jólesően vette tudomásul a szegedi diákságnak ezt a tiszteletét és ragaszkodá-

sát.

A küldöttségtől ekkor átvette Deák Ferenc az önképzőkör alapszabálytervezetét és másnap délelőtt sajátkezüleg átdolgozta. Az önképzőkör címe lett Deák Ferenc stilizálása után: »Ifjusági Deák-Kör«. Az átdolgozott alapszabályt azután a haza bölcse elküldötte Szegedre, az akkori elnök címére. Deák Ferenc levele így hangzik szóról-szóra:

»A szegedi ifjusági körnek szives üdvözlét! Őszinte köszönettel fogadom el önök bizalmát és a nekem ajánlott megtiszteltést. Azon társulat, mely a művelt társalgás örömeivel komolyabb célt is köt össze, a folytonos művelődést, ismereteinek társalgás általi szaporítását, az életben annyira szükséges emberismeretnek megszerzését s mindezt a legtisztább honszeretet érzelmeivel övezi körül: közhasznú társulat, mert előkészíti azokat, kik jövőben hivatva lesznek a haza javát minden irány-

ban előmozdítani; előkészíti s képesekké teszi, hogy egykor szent és nehéz hivatásuknak minél inkább megfelelhessenek. Fogadják tehát köszönetem ismétli kifejezését és egy szives óhajtást: hogy Isten áldja önöket s vezérelje utjaikban a Nemzet becsülésének és a Haza javának emelésére.

Ószinte tisztelettel, Pesten,
május 14., 1867.

Deák Ferenc.«

Halála után az önképzőkör erekyének deklaráta a Deák Ferenc által átjavított önképzőköri alapszabályt és levelet s azokat, mint erekyét őrzik s adják át évről-évre az önképzőkör elnökei az utódoknak.

**A magát megoperáló
Rózsa Sándor utolsó éve
a szegedi várban.**

Rózsa Sándor, a betyárromantikák hőse, az alföldi »szegény-le-gények« leghíresebbike még ma is eleven él a nép fantáziájában. Az alföldi emberek, különösen Szeged környékén jól ismerték Rózsa Sándort. Vakmerőségénél csak a szive volt nagyobb. Nem egyszer előfordult, hogy fényes nappal bejött a városba. Nem félt a panduroktól; bátrabb volt náluk és gyorsabb volt a lova is. Szegény embertől soha sem vitt el semmit Rózsa Sándor, ellenben igen sokszor adott a nincsetleneknek. A nép körében élt is az a hit, hogy Rózsa Sándor elveszi a gazdagok pénzét és szétosztja a szegények között. Ezzel magyarázható az a rokonszenv, amely az alföldi lakosság körében kifejlődött idők folyamán. Viszont e rokonszenv magyarázata annak, hogy Rózsa Sándort az Alföldön, a végtelen síkságon nem tudták soha

elfogni a pandurok. Mindig volt, aki elrejtse a betyárok királyát, aki az ilyen szolgálatokat azután királyian meg is jutalmazta.

Rózsa Sándor az 1872-ik évben került utoljára pandurkézre. (Utoljára, mert többé már nem szívott szabadlevegőt!) Ráday »huszárjai« a szegedi várba hozták Rózsa Sándort, ahol vasraverték s megkezdődött az inkvizíció — vallatás. Igaz, hogy erre nem volt szükség, mert a puszták hős betyárja nem is tagadott semmit. Bevallotta minden bűnét, amiért még nem expiált. 1845-től elkövetett bűneiért vonták felelősségre. A bűnlajstrom hosszú volt. Rablások, tolvajlások tömege szerepelt az ellene kiadott vádiratban. Volt egy gyilkossági vádpont is. Az, amikor egyik orgazdáját, — aki rendőrkézre akarta adni, — felakasztotta. Az erdőbe csalta ki Rózsa Sándor az áruló cinkostársat és itt formálisan halálra ítélte. Zsineget dobott nyakába és az erdő egyik fájára sajátkezüleg fel-

hurkolta.

A másik igen érdekes bünesete volt a Tandari János jómódu alföldi gazda házában elkövetett betörési kísérlet. Ötödmagával akarta elkövetni a betörést Rózsa Sándor. A bűncselekményt azonban nem tudták végrehajtani, mert a cselédség felébredt és felfegyverkezve a betyárokra támadt. A fegyveres tulerő láttára, a betyárok megugrottak. Az egyik golyó Rózsa Sándort találta el. Felső combjába furodott. A betyárvezér körülményesen tudott csak megmenekülni s akkor bátyjának pusztai házába vánszorgott el. Mire bátyja házába ért, már igen súlyos fájdalom gyötörte. Rózsa Sándor így betegen, lázasan elővette élesrefent zsebkését és a combjában bentmaradt golyót a legkégyetlenebb szurások és vágások árán kioperálta. Hat hétig nyomta az ágyat ezután az operáció után. Hat hét múlva azonban újra lóra pattant és a régi életet kezdte előlről.

egyetlen bűnét sem. A tárgyaláson sem. Az akkori lapok így írnak a vakmerő bátorságu betyárról: »Rózsa Sándor fitymáló, bíróságot és közönséget kicsinylő modorban lépett föl, amivel nyilván valami fensőbbiséget akart volna kifejezni...« Majd ugyanebben a tudósításban állapítja meg a cikkíró: »... maga a közönség kapatta el hódoló bámulatával, erőnek erejével híres embert csinálván a közönséges rablóból«.

1872. év decemberében, amikor a bírósági főtárgyalás volt, Eördög Mihály védő és Illés Károly ügyész hevesen összeszólkóztak. A védő azt vitatta, hogy Rózsa Sándor nem vonható felelősségre az 1848 előtt elkövetett bűncselekményekért, mert Kossuth Lajos kegyelemben részesítette. Az ügyész azt vitatta, hogy Kossuth nem adhatott kegyelmet, de különben is a kegyelem megadása feltételtől függött: csak akkor érvényes, ha több bűncselekményt nem követ el Rózsa Sándor. — Igy minden bűnéért fe-

lelnie kellett a hirhedt haramia-
vezérnek.

A bíróság halálraítélte Rózsa Sándort — ezuttal harmadszor —, akit rövidesen Szamosujvárra szállítottak, mert a szegedi vár lebontási munkálatait abban az időben kezdték el. Rózsa Sándornak harmadszor megkegyelmezett a király, de élete hátralevő részét most már a fegyházban töltötte el. 1878-ban a fegyházban halt meg.

Haláláról a szegedi sajtóban a következő közlemény jelent meg:

— Rózsa Sándor meghalt. Szamosujvárról jelentik, hogy az Alföldnek egykor annyira rettegett haramiavezére, a puszták réme, a rablóbandák hőse: Rózsa Sándor f. hó 22-én az ottani k. fegyrintézetben kimult. Rózsa Sándor a már majdnem teljesen kipusztult »betyár-osztály« egyik prototyp alakja volt, fölruházva mindazon tulajdonokkal, minőkkel költőink »Bogárékat, Zöld Marciékat rajzolni szokták. —
162 «Gyilkosság nem terheli a lel-

kemet, — mondta egy izben egy látogatójának a fegyházban. Rablás közben nem öltem soha. — Egyetlen embert öltem meg, a legkedvesebbik legényemet, — jaj, de ańhoz nekem rettenetes jogom volt és ez nem is terheli egy keveset sem az én lelkiismeretemet«. Neve már 1848. év előtt is szomorú nevezetességgel bírt. A szabadságharc alatt megkegyelmeztek neki s ő ostorosaival tudvalevőleg tett is nem egy jó szolgálatot egyik-másik kardcsapatnak. A forradalom után Kuffsteinba került, honnan csak 1867-ben, a koronázás alkalmából kapott királyi kegyelem útján szabadult ki.»

A cikk a továbbiakban megírja, hogy ismét elítélték s Szamosújvárra került. Majd így folytatja:

»Azóta Szamos-Ujvárott őriztetett, hol, mióta megtudta, hogy csak akkor nyílik meg előtte a börtön ajtaja, amidőn majd a temetőbe viszik, nagyon »csöndes« ember

lett belőle. Egész élete különben oly kalandos volt, hogy hálás tárgyat nyujthatna akár egy regényírónak.

Rózsa Sándor 68 éves korában halt el. Egy Szamosujváron élt szegedi származású asszony kísérte ki a rabtemetőbe s koszorút helyezett sírjára. A kérdéses asszonyt ki is kezdte a kisváros nyelve s a pletyka miatt kénytelen volt onnan eltávozni.

A hirhedt betyárvezér fejét a törzsről levágták; a fejnélküli holttestet eltemették, míg a fejet Budapestre, Lenhossék József professzorhoz, a híres anatomushoz küldték fel, aki az akkor népszerű phrenologiai tudomány szemüvegén nézve vizsgálta azt meg.

Rózsa Sándor emléke él és élni fog a magyar pusztán, a Tisza menti alföldi rónaságon, ahol életének nagyobb felét töltötte. Életben marad emléke, mert nem volt közönséges bűnöző, hanem gavallér betyár: aki minden rászoruló szegényen szívesen segített.

A „pereskedő“ Dugonics.

Dugonics András, városunk nagy fia, a magyar irodalom egyik szorgos és komolyértékű alapvetője, — mint paptanár a békesség és a kultúra apostola volt. A jóságoslelkű papnak mégis akadt életében egy pöre, amelyet unokaöccse az »Unoka-Fiu« ellen indított. Testvére: Dugonics Ádám fia ellen indította a pört. Dugonics Ádám halála után fia, a Dugonics András ingóságait is fölvetette a hagyatékba. E miatt szerkesztett azután pöriratot a piarista tanár-író, akinek ez volt élete egyetlen pörös ügye. A saját kezűleg készített — és ma már teljesen ismeretlen — pörirat, mely a városi levéltárban sárgul és porlad, szószerint a következőket tartalmazza:

Tekintetes Nemes Tanács!

Az Unoka-Fiunk azon illetlen Representatioját, melyet nékem (a Vice-Notárius Urnak Irásával) által küldeni méltóztatott, által olvastam. Azt akár a Fiu írta, akár vala-

mellyik Tanácsnokjával componáltatta, valóságosan kimutatták Törvény-tudatlanságokat, midőn engemet, nagy fittyel, a Tárnok székre vinni akarnak!

Hiszen az az okos embereknél akkor szokott meg-esni, midőn a városi ítéletben végképpen el-végződött a Sententia, és mind a két-résznek tudtára adatott.

Ha az a repraesentatio józan fővel iratott, nékem abbul azt követelik ki-hoznom: hogy immár az Unoka-Fiut a városi élet condemnálta, és így ő a Tárnok székre apellált, mely condemnatióruul én mind-eddig semmit se tudok — kért volna az Unoka-Fiunk valami józan elinétül emberi Tanácsot, magát a Nemes Tanács-előtt le-nem alljasította volna.

Még én magamat a Nemes Tanács előtt ki nem adtam egészlen. Mostanában nap-világosságtra hozom minden praetensioimat.

I^o Meg-mutattam a N. Deputatio előtt: hogy a Hintómat osztálba nem adhatta az Unoka-Fiu; mi-

vel az huszon-négy esztendőül fog-
va tulajdonom. Meg-bizonyítottam
azt is, hogy annak reparatioja min-
denkor az én pénzemen ment-álta.
Ha Pestről Vacatiokra le-rándul-
tam, mindenkor azon jártam. Most
is: midőn az Universitást hét esz-
tendő előtt odahagytam, a Hin-
tót tüstént magamhoz vettem, min-
dég én jártam, vagy Beniczkiné
Unokámmal jártattam. Mos-is ná-
lam vagyon. — Be eszessen csele-
kedtem: hogy (még öcsémnek éle-
tében) egy drága ezüst Pápa sze-
memet magamhoz vettem, másként
ézt-is elnyelte volna az Unoka-fiu;
vagy ézt-is osztályba hadná. —
Igen jól tettem volna, ha egy öt-
ven forintos Pixisemet (mert most
tudtam meg: hogy azt ugy vet-
tem) öcsém életében vissza-vettem
volna. mivel ő soha tubákos nem
volt, én pedig néha-néha szippan-
tottam egyet, de mivel nékem más
pixisem is volt, azt nála hagytam,
és immie az Unoka-Fiu azt is osz-
tálba eresztette, és Beniczkiné uno-
kámát egy hitván más Pixissel ki-

elégítette.

De miért nem hivatott az osztályra engemet az Unoka-Fiu, jól tudván, hogy én nekem az apjánál sok holmim van? Azért nem hivatott, mert (valamint a kocsonya) úgy reszketett, ne-hogy mind járt akkor, a magamét tölle elvegyem, és osztálba ne eresszem. Könnyebbnek gondolta az-után bántani velem, ha egyszer el van osztva. — A könyveimben semmi kifogást nem tett, mert a könyveket gyűlöli, soha egy könyvet azokbul által nem olvasott; sőt talán testamentomában is meg hagygya: hogy még koporsójára se tegyenek egygyet.

Mivel tehát a Hintó (a többivel egygyütt) bizonyosan az Enyim, ezt pedig néklem jobban tudnom kellene, mint az Unoka Fiunak, azonkivül Beniczkiné Unokám is bizonyittya kinek úgy, mint jobban neveltnek, és Lelke ösméretének fedhetetlenségével méltán dicseködőnek el kellett hinni, mivel tehát a Hintó a többivel egy-

gyütt bizonyosan az Enyim, lehetett és az: hogy a két Lovakat egy osztálba tétette az Unoka-Fiu az én Hintómmal. és így az én hintómat Beniczkinének adták, a két lovat pedig a Fiunak tulajdonították.

Itéllye már meg mostanában a T. N. Tanács: ha igazat firkál é az Unoka-Fiu midőn ily gvalázatosan ir felöllem: hogy nekem a levegő égben épült kéréseim vannak, — hogy vegyem ki a gerendát a magam szemébül, azután az ő szemébül a vékony szálkát. Aki néki ezeket tanácslotta: hogy a T. N. Tanácsnak elejébe ily mosdatlan szavakkal jöjjön, az az eszét csizma-szárába szalasztotta. Intessék meg a felfuvalkodott ifju: juttassa eszébe, ki vagyok én, és kilégyen ő. Juttassa azt is eszébe, mit kérek Én tőle, és mit kíván ő én tőlem elragadni. Én csupán az enyimet kérem. Ő pedig a másét vissza szolgáltatni nem is akarja. — Én (ugy mint a Familiának örebbike) feltartom magamnak

azt a Just: hogy oly hazug ifjút még többször is rendbe szedgyem: hogy a Familiának kisebbitésére ne álljen, hanem magát fedhetetlenül viselje.

II° Ki elégedhetne meg azzal is, hogy az Unoka ifju a két lovakat úgy böcsültette fel a N. Deputációval, a mint azokat a boldogult öcsém vette, mikor a Lovak ócsók vótak, az az két száz forintokon mind a kettőt. Az igazság úgy hozza magával: hogy úgy böcsültessenek fel, amint az öcsémnek halála után mentek. Mi azokat öt-száz forintra böcsüllyük. Mivel tehát az egygyik Ló Beniczkinéjé; a mely rész meg akarja magának mind a két lovat tartani, a másik részt tartozék ki-fizetni két száz ötven forinttal: Erre Beniczkiné-Unokám reá áll. — Lássá bár az okos ember midőn, a Vas-máló osztálba jött, és Beniczkinének adatott, nem a régi áron böcsültetett föl, hanem a mostanin, miért nem böcsültettek tehát fel a mostanin a Lovak is?

III° Azt az ezer forintokat, melyet boldogultt Öcsémnek kölcsönöztem azon Fundusnak megvételére, mely a mostani osztásban az Unoka-fiura jutott, hogy igazán kérem vissza. az se a levegőbe épült kérelemény. Beniczkiné Unokámnak biztonságábul (kinek én mingyárt akkor meg mondtam: hogy a Fundusért le tettem) ennek igazsága világos. Világos az Unoka-fiunak lelke-ösmeretének furdalásaibul; mivel neki is meg mondtam, sőt ő emlegette is előttem; hogyha azt a Pénzt le nem tettem volna, soha azt a Fundust meg nem kapták volna. Kérdeztessék meg Faragó Antal, ki azt a Fundust boldogultt öcsémnek oda nem akarta engedni, mert szomszégya nem vala. Kéntelenített tehát az Öcsém más pénzével és más nevével élni, és így Duka szolgabírónak nevével (kinek jussa volt a Fundusshoz) és az én pénzemmel megvenni. Tudgya Beniczkiné-unokám is az öcsémnek ezen cselekedetét. Tudgya az Unoka-Fiu is

az én pénzemen meg-vevését; ha
Lelke-ösmerete ellen tagadná, meg
esküdtettem.

Az is nagy éktelenség volt az
Unoka-Fiutól: hogy a kulcsokat
Attyának holta után magánál le-
tartóztatta. Kérettük azokat tőle:
hogy legalább olyannak adgya, ki
a háznál nem lakik, és az irásokhoz
mikor kedve tartya ne férhessen,
ide nem akarta adni; kérettük tőle
Szilber Senátor által is, az se
mehetett vele semmire. Az-után én
magam estem rá, és szinte erő-
szakkal vettem el tőle a kulcsokat.
Ki tudja mit nem cselekedhetik
egy hét alatt az, ki a kulcsot ma-
gánál törvéntelenül meg-tartóztat-
tya. Kit én egyszer Hazugságba
kapok, annak soha nem hiszek a
deák köz-mondás szerint: qui men-
tiri solet, pejerare consuevit.

IV° Nem tudom: minő jussal ma-
radott az Unokafiunál a tűzello vá-
gott fa, és Beniczkiné Unokáimnak
egy hasábnit se adtak. Kölletett
pedig maradni, és el-dugva lenni,
mivel több három hólnapnál, miől-

tá azzal mind fütenek, mind tüzelnek. tudom pedig mennyit kötöttem én a Hugommal ezen idő alatt.

V^o Nem tudni azt is: miért fel nem osztatódta a Baromfiak: mindeneket magánál megtartott az Unoka Fiu három idej Pujkákkal kitolták Beniczkiné Unokámnak szemeit; miért nem osztották fel a többit is? Az ilyenekre felellyen-emberségesen az Unoka-Fiu, ne pedig haszontalanul gorombáskogyék hogy a géréndát vegyem ki a szemembül. Ezek mind haszontalan beszédek. Mást beszél Bodóné, mikor a bor árát kérik. Fejcse meg, a Csomót, akkor lesz ember.

VI° Miért nem jut eszébe az Unoka-fiunak az a vizes hordó, melyet én általam csinátatott az Öcsém: ujjonnan, mennyibe került és mennyit fizettem érte. Mért meg nem kérdezte eddig a Kádárt és a Lakatost? és így engemet miért nem elégít ki egészben, mivel mi a hordónak semmi hasznát nem vesszük. Erre felellyen

és ne firkállyá: hogy nékem igazságtalan kéréseim vagynak.

VII° Egy üst vagyon Beniczkiné unokámnak azon házánál, mely néki az osztálba jutott, mely is több harmincz esztendőinél, más-
ta kőműves munkával bé vagyon a katlanba csinálva. Az ilyen jószág törvényesen a házhoz tartozik az osztálba nem mehet, még is az Unoka.gyermek ezt is osztálba eresztette; noha Beniczkinének Plenipotentiariususa ellene mondott; sőt azon két üstöknek egygyikét törvényesen kéri, mely az Unoka fiunak házánál osztályra maradott. De mind eddig kezére nem vehette.

VIII° Vagyon egy Instrumentumom az Unoka-fiunál: melyet a Mathematicusok Laterna Magikának neveznek. Ezt én Beniczki unokám leányának és fiának vettem. Az Unoka.Fiu ezt töllem elkérte: hogy maga fiait distrahállyá vele. Miért ezt az Istrumentumot, maga esztül vissza nem adgya. Ezt is el akarja nyelni? vagy Processusba eresztí?

IX° Vannak még az Unoka-Fiunak házánál három Portreim, az Enyim, Beneczki hugomé és az Öcsémé. Mind a három az én pénzem ára; Az Öcsémét azért csináltattam: hogy holttá után a Piaristák Museumába adgyam annak örök emlékezetére: hogy az ő Polgár mestersége alatt építettek fel iskolák. A magam Portréját magamnak, Beniczkiné asszonyét az ő kedvéjért csináltattam. Ezeket is visszakérem, mint tulajdonomat.

X^o Van mégott 1, egy Ahmirium, 2. egy ötven forintos Pixisem, 3. egy Kanapém, 4. egy madrácom, a magaméhoz hasonló, 5. hat pár findzsám, melynek hattyát az öcsém nem tudom kinek ajánlódokta. — Köszönnye meg az Unoka-Fiu: hogy a Selyem Paplanokul még semmit se szollok.

Nem lehetne annál nagyobb ékzetelenség: mit engem arra kényszeríteni: mutassam meg: hogy mind ezek az enyimek. Hiszen még életben vagyok, Tudom: mi az enyim.

Bonaparte elrabolta a királyok-

tul sok milliómokbul álló holmfikat,
Vissza vették a királyok az övéket,
elég volt: hogy kiki megösrerte
a magájét.

A nagy Királyoknak kincses Jó-
szágjok éppen azon törvény alá
vannak vetve, melyek azén cseké-
lyebb Jóságomat is illetik azok
iránt, akik azt magoknál törvént-
telenül megakarják tartani.

Elég képpen kiadtam igazságo-
mat a T. N. Tanács előtt. Addig
a Föllyebb való Itélethez nem fo-
lyamodhatok, még a T. N. Tai-
nácsnak ítélet-tételéről bizonyossá
nem tétetem. Akárhová viszem pe-
dig pörömet, bizonyos vagyok ab-
ban; hogy ha ők Dugonics királyi
oktatónak nevét: fontos panasszát
hallyák igazságos kérésemet meg-
ösmerik, és Jóságomnak törvén-
telen megtartóját a vissza-adásra
kényszeríteni fogják. Elvárom te-
hát a T. N. Tanácsnak ítélet té-
telét. — Kinek is maradok Szege-
den 1815. 3° Decembris. Kész Szol-
gája. Dugonics András m. k. volt
királyi oktató,

Ferenc József két kabátja az árvízképen.

A városi muzeum képtárának legértékesebb gyűjteménye a Munkácsy Mihálytól való Honfoglalás című kép olajfestmény és szénrajz vázlata. A képet a város 1895-ben vásárolta meg a nagy művésztől azzal, hogy az utolsó ecsetvonások után az Szegedre kerül a muzeumi képtárba. A város 25 ezer forintot fizetett ki ezen alkotáásért. Munkácsy Mihály azonban közben meghalt s nem tudta befejezni a festményt. Így Árpád fejedelem lovának kantára hiányzik, valamint a hódoló szlávok közül több mellékalak feltartott kezéből hiányzik a kard.

Munkácsy özvegye tekintettel arra, hogy férje nem tudta befejezni közbejött halála miatt a festményt, Szeged városnak ajándékozta a Honfoglalás című kép szénrajzát is, amely szénrajz és festmény között a háttérnél van eltérés. A befejezetlen festmény és szénrajz 1897. évben került a város

tulajdonába.

A képtárgyüjtemény másik értékes darabja Vágó Pálnak az árvizképe. E képnek is megvan a maga különleges érdekessége. Vágó Pál a város megbízása folytán, Budapesten megfestette az árvizképet s a király szegedi látogatását örökíti meg. (1879 március 17.)

A képet 1901 november havában már annyira elkészítette Vágó Pál, hogy csak az utolsó ecsetvonások maradtak vissza. Ekkor Szegedre küldötte az árvizképet s a művész maga is városunkba utazott. Itt a kulturpalota kupolacsarnokában állították fel a már csaknem befejezett festményt s Vágó Pál az utolsó simításokat itt végezte el.

A kép egyik érdekessége, hogy Ferenc József király alakja megváltozott Szegeden. Eredetileg Vágó hosszú katonakabátban festette meg a királyt. Szegeden a szemtanúk azonban közölték a művésszel, hogy a király rövid kabátban volt, amikor Szegedre jött.

a vászonról, mert az nagyobb munkát jelentett volna, hanem átfestette a hosszú kabátot rövidre. Így azután most, ha a kép baloldalánál helyezkedünk el, Ferenc Józsefen hosszú kabátot látunk, míg a képpel szemben és jobboldalon rövid kabátban látjuk a királyt.

I. Ferenc József környezetében a kép felső jobb oldalán Mikszáth Kálmán, az akkori szegedi ujságíró is meg van örökítve.

A „bakonülő“ szegedi képviselő.

A mult század hetvenes éveiben Szeged város függetlenségi párti képviselője Bakay Nándor volt, aki alapította a szegedi kendergyárat. Igaz, hogy az általa alapított gyár jóformán műhelyméretű volt s azt tekintélyes gyárrá Wimmer Fülöp építette ki. Bakay Nándornak azonban, mint iparosnak s mint a város közéleti tényezőjének is volt tekintélye. Bakay abban az időben az iparosság vezetője volt s részben ennek köszönhette, hogy a város szabad- elvű, független polgársága őt választotta meg országgyűlési képviselőjévé.

Bakay Nándorral, mint képviselővel történt egy eset, amely abban az időben országos visszhangot keltett, de egyben a legsúlyosabban kompromittálta is a szegedi függetlenségi pártot. 1879. július 16-án történt, hogy az akkori közoktatásügyi miniszter: Trefort Ágoston Szegedre érkezett, hogy

személyesen győződjön meg: milyen kulturális vonatkozásu építkezések szükségesek a vízpusztította Szegeden.

A minisztert Tisza Lajos kir. biztos, a főispán és Bakay Nándor országgyűlési képviselő kísérték el városi körútján. A kocsiba való beszállásnál történt a komikus, de hatásában súlyos ügy. Elsőnek a miniszter ült be a kocsiba, majd Tisza. A főispán a batár szemben levő ülésén foglalt helyet. Mellé kellett vona Bakay Nándornak ülnie, ő azonban, hogy, hogynem, a főispán kocsi-
ba szállása után a batár ajtaját becsukta és a kocsis mellett a bakon foglalt helyet.

A függetlenségi párt határtalan sérelmet látott ebben a képviselői bakülésben. Az eset azért sem felejtődhetett el hamarosan, mert az ország sajtója hosszú ideig foglalkozott ezzel az üggyel valamilyen formában. A Pesti Hirlapban például az egyik képviselő, aki »Csitt«
álméven irt abban az idő-

ben, erről az esetről a következő elítélő, gunyos sorokat írta:

»Olvasom, hogy Bakay Nándor urambátyám és képviselő-társam annyira megfélemlített képviselői méltóságáról, hogy a Szegeden járt Trefort miniszter kocsiján a bakra ült a kocsis mellé, noha az ernyő alatt is lett volna hely. Miután tartok tőle, hogy Bakay urambátyám legközelebb a miniszteri kocsiján szaladni fog, — ki kell jelentenem az óhajvásomat, miszerint a szegediek Bakay bácsit saját köteleivel kössék meg, valahányszor miniszterféle megy Szegedre, — nehogy bakra üljön, bakot lőjjön s ezzel honatyai állását kompromittálja.«

Elképzelhető, hogy a szegedi függetlenségi párt tekintélyének milyen sokat ártott ez a bakülés; Bakayt a következő ciklusban nem is választották már meg képviselőnek.

Idegen világ Szegeden.

Az ország legmagyarabb városának valljuk Szegedet. Városunk történelme is tanuskodik erről. Az idegen faju és származásu polgárság csak jelentéktelen száma volt mindenkor Szeged lakosságának. Mégis volt időszak, amikor a városra rányomta az »idegen világ« bélyegét az uralkodó rendszer. Ez a mult század elején és a szabadságharc utáni időkben volt. Magyarosodási folyamat a XVII-ik század vége felé indult el az országban s ennek a magyar öntudat-ébredésnek a hullámai a mi városunkba is eljutottak. Következményeképen 1791-ben a tanács elhatározta, hogy jegyzőkönyveit a jövőben magyar nyelven vezeti, az addigi latin nyelv helyett.

A mult század elején is fel-fel-lángolt a nemzeti érzés, amely különböző formában jutott kifejezésre. A szabadságharc letörése után Szeged elmagyartalanítása érdekében is minden kísérletet elkövetett az

osztrák önkényuralom. A magyar nyelvet nem ismerő hivatalnokokkal rakták tele a várost s jóformán a magyar szó használata bűn volt. Csaknem tíz évig tartott ez a szörnyű elnyomatás, de a szegedi magyarság tisztaságának ez mitsém ártott. A szegedi polgárt nem lehetett elnémetesíteni. Sőt, az akció reakciót is váltott ki. Gyűlölet és utálat fejlődött ki a magyar lelkekben az önkényuralommal szemben.

Ez az egyre jobban elmélyülő ellenszenv sok formában jutott kifejezésre. Az 1850-es években például volt Szegeden egy közkedvelt táncos színész: Tóth Soma, aki híres volt osztrákgyűlöletéről. E »vakmerő« színésznek egyik táncszáma volt minden előadás alkalmával, hogy zeneszó kíséret nélkül kitáncolta a »Jaj, be huncut a német« című dalt. Elképzelhető, milyen hatalmas sikere volt. A magyar közönségnek kétszeres szórakozást nyújtott a táncszám; egyrészt a gyűlölt elnyomó hatalom

ilyen ügyes kicsufolása okozott lelki örömet, másrészt az, hogy a német hivatalnokok és a »Bachuszárok« is lelkesen megtapsolták a színész produkcióját. Ment is egy darabig, míg rá nem jöttek arra, hogy mi itt a különös nagy siker titka. A szerencsétlen színész megfizette ekkor szenvedésekkel dúsan a siker árát.

Jellemző az akkori állapotokra az a két közlemény is, amely a Szegedi Hiradó 1859-iki évfolyamában jelent meg. Az egyik kis hirecske a szegedi kereskedők ellen kel ki a következőkben:

»Ha magunk nem tapasztaljuk, talán nem hisszük el, hogy Szegeden, az Alföld fővárosában hazaszin szalag egy kereskedésben sem kapható. A minap háromféle szalagból kellett összeállítanunk, hogy hazai színészünk egyikét megtisztelhessük«.

A másik közlemény már azon rendelet után jelent meg, amely elrendeli, hogy az állami hivatalnokok sajátítsák el a nép nyelvét.

Ez már a békülékenység első jele volt. A cikk a következőképen szól:

Freiler Ede tanító ur azon idegen ajku hivatalnok urakat, kik a legközelebbi intézkedés nyomán a magyar nyelvet elsajátítani óhajtanák, tisztelettel kéri: sziveskedjenek magukat vele érintkezésbe tenni; ő minden díj nélkül kész naponkint esti 6 órától oktatást adni. Fogadja derék honfitársunk e szép és méltánylatot érdemlő tettéért tőlünk, — kinek a szerencse jutott e nemes készséget nyilvánosság elé hozni, — az egyetemes magyar nemzet köszönetét. Az illető hivatalnok urakat nem figyelmeztetjük különösen és szívhez szóló szavakkal e körülményre, miután még nem bírják ezt a szép nyelvet, mely a föld összes nyelvei közt egyedül, egymagára hagyatva, a sok méltatlan vád, rosszakarat mellett sem hanyatlott, sőt mondhatni óriási léptekkel haladt előre, mindig előre a tökély felé. Ki mit nem ismer, becsülni

sem tudja azt. Nagyon természetes tehát, hogy annyi ellensége volt s van még most is kedves nyelvünknek és fajunknak. V. Károly német császár, ki egykor ezt mondta: »Istennel spanyolul, férfiakkal franciául, nőkkel olaszul, lovával németül szeretne beszélni«, aligha ismerné gyönyörű, zengzetes nyelvünket, különben még hozzá tette volna, hogy »a szenvedővel magyarul szeretne beszélni«.

1859-ben készült el az »uj« pályaudvar Szegeden. Az akkori »németes világban« a pályaudvar homlokzatára ez a szó került: Bahnhof. A szintizta magyar szegediek szemében a német szó vörösposztó volt s a kifogásnak a következőben adott hangot az abban az időben megjelenő szegedi lap:

— Az uj indóház elkészült. Igen csinos, uj modoru építmény; mintha csak kártyából lenne öszszerakva, olyan vékonyak a falai. Erre azonban nincsen gondunk, a mi fejünk fölött csak nem szakad le. Hanem arra vol-

ná ám mondani valónk, hogy odarakták homlokára szépen németül, hogy Bahnhof. A magyar ember értse, ha tudja, ha nem tudja, ne értse. Szeged 63.000 lakosa közül aligha megérti egy tizedrésze a szép szót s egynémelyik magyar ember a betűket tekintve szóknak, majd ezt találja kihozni belőle: Bizony azért hibás nagyon, hogy olyan fél-szeg.

Horogkeresztesek a szegedi föld alatt.

Hát bizony nem Hitler volt az első horogkeresztes a világon. Az első horogkeresztes vagy másfélezer évvel ezelőtt élt, még a népvándorlás idején és hozzá itt, a mi homokunkon. Azért nem állíthatjuk, hogy a horogkeresztesek őse szegedi lett volna, annál kevésbé nem, mert másfélezer évvel ezelőtt még nem volt Szeged.

Az akkor ezen a földön lakó horogkeresztes sem a mai értelemben vett horogkeresztes volt. Legalább is nem politikai értelemben horogkeresztes. Mert hiszen az az ártatlan jazig, aki itt a tiszamenti homoksemlyéken csatázott, mit tudta ő, hogy majdan, másfélezer év múlva születni fog egy más világalakulás után egy ember, ki az ő általa fabrikált jelvényalakkal s a hozzáfűzött eszmei tartalommal felkorbácsolja nemcsak egy országot, de csaknem a világ nyugalmát.

Különös az is, hogy igazolódik ismét a klasszikus mondás: »semmi

nincs uj a nap alatt», az is, hogy Hitler valószínűleg mit sem tud arról, hogy itt a déli Tisza-részen másfélezer évre visszanyuló időregeteggel ezelőtt valaki, sőt valakik viselték már a horogkereszt jelvényét. Bronzból való jelvények ezek, melyek praktikus célt szolgáltak és nem annyira jelvények voltak, mint inkább diszül szolgáltak ezek a horogkeresztek. Praktikus rendeltetésük a ruha összekapcsolása volt. Egyszerűen: kapocstük voltak a többi más cifra-ságok, akkor divatos kapcsok mellett.

Ezek a horogkereszt-kapocstük a ruhával kerültek az elhalt jazig sirjába és másfélezer évvel később, most napfényre kerültek. Igaz, hogy ez a most sem olyan most volt... Csak ilyen ezeréves időmérésnél »most« az a harminc év.

Harminc évvel ezelőtt került napfényre a szegedi homok alól a másfélezeréves horogkereszt. Alsótanyán a Rivó-dűlőben ásták ki ezt a leletet egy elporladt jazig vitéz

sirjából.

A másféléze évi és mai horogkereszt között a differencia annyi, hogy akkor a ruhát kapcsolta össze, ma pedig a német népet ö'eli, kapcsolja össze ez a különös alakú jelvény.

Apróságok.

Ha a régi idők emberei a régi idők történéseiről beszélnek, sokszor mi, mai emberek hitetlenkedve hallgatjuk az elbeszélésüket. Bizony olyan dolgok kerülnek olykor előadásra, amelyeknek megtörténtét a mai élet szinte kétségbevonja. Így vagyunk a Szeged környékére lemerészkedő farkasokkal is. Az idősebb szegediek ilyen multidézéséből előkerülnek olyan históriák is, amikor farkasokat vertek agyon a szegedi tanyák között. Ma mosolygunk rendszerint ezeken az elbeszéléseken, pedig minden alap nélkül, mert ezek az elbeszélések nem költött históriák.

A régi szegedi ujságokban nem egyszer találkozunk ilyen farkashistóriákkal. Legutoljára 1879 szeptember 27-én történt, hogy az ásóthalmi dülőben megtámadott egy csavargó farkas egy Szücs Ádám nevű gazdaembert. A hatalmas ordas rátámadt az egyedül haladó gazdára, aki azonban nem lehetett

gyáva ember, mert a kezében lévő fütykös segítségével harcászott a farkassal. A farkas menekülést kísérelt meg, de Szücs Ádám nyomában maradt a menekülő állatnak s a fütykössel ugyancsak püfölte a szerencsétlen párát. Segélykiáltásaira a tanyákból előkerülők aztán közös ostrom alá vették az ordast s agyon is verték.

Másnap pedig az akkori László nevű pusztai kapitány jelentette a városi rendőrkapitányságon az esetet s bizonyításképpen a farkas hulláját is behozták Szegedre. Ez volt az utolsó eset, amikor a szegedi tanyavilágban farkassal találkozott élő ember.

*

Szeged város közönsége több mint fél évszázadon keresztül küzdött azért, hogy egyeteme legyen. Természetesen Szeged mellett a többi vidéki városok is mindent elkövettek a terbevelt másik vidéki egyetem megszerzéséért. Békeben, különösen a múlt század-

ban nagyobb jelentősége volt annak, hogy egy város egyetemi város-e, vagy sem. A vidéki városok között az egyetemért folyó versengés jelentőségére fényt derít az a hirlapi cikk, amely 1879. december 10-én jelent meg a Pozsonyi Lapok című pozsonyi sajtótermékben. A cikk a másik vidéki egyetem elhelyezéséről ír s megállapítja, hogy:

»Szeged város tartja legesélyesebbnek magát, holott már csak azért sem lehet Szegedre helyezni az egyetemet, mert ott állandó az árvizveszély. Ezzel szemben Pozsony, a tenger színe feletti magas fekvése következtében nincs kitéve árvizveszélynek.«

Na, de Pozsony mellett a többi vidéki város sem szerénykedett, hogy Szeged kárára feldicsérje magát.

Érdekes, hogy az ország fővárosában az volt a vélemény, a meggyőződés, hogy az egyetemet csakis Szegeden helyezhetik el.

Igy a Kisfaludy Társaság, az általa kiadott »Szegedi árvizkönyv« tiszta jövedelmét, ezer forintot azal juttatta el Szeged város tanácsához, hogy ezen összeg a »leendő szegedi egyetemnek első ösztöndiját képezze«.

*

A szegedi ipartestület, amely az árviz idején még ipartársulat volt, 1879. február 22-én lett háztulajdonos. A szegedi iparosság vezetői már régen törekedtek arra, hogy székházat vásároljanak. Ezért rendezték meg a kiállítási-vásárt is, — amely egyben az első magyarországi ipari kiállítás és vásár volt — s azért tartottak ipari sors-huzást is, hogy az innen befolyó összegekből a székházat és rajta kívül az ipari muzeumot megte-remtsék.

A szegedi iparosság 1879. év elején valósíthatta meg régi tervét: székházat vásárolt. A Szentháromság-téren (ma Dóm-tér) a volt Masa-féle ház került árverésre;

az objektum 46 ezer forintra volt becsülve, az ipartársulatnak azonban 27.300 forintért sikerült hozzájutnia az emeletes épülethez, amely a célnak abban az időben kitűnően megfelelt. A város iparostársadalmának kulturális fejlődését igen nagy mértékben elősegítette és biztosította a székház megvásárlása is.

*

A társasutazás divatos lett napjainkban. Ennek első oka az, hogy a közönség aránylag kevés pénzből nagyobb utat tehet meg külföldön. Helytelen lenne azt hinni, hogy ez a gondolat ujkeletű. Több mint ötven évvel ezelőtt már voltak ilyen társasutazások, csak akkor a társasutazásnak »kéj-utazás« volt a neve. Szegedről a legelső ilyen kéj-utazás 1883-ban indult. A jelentkezőket Bécsbe vitték. Az akkori szegedi lapban jelent meg a társasutazásról a következő hír:

23-án Szegedről Bécsbe és vissza
kérjvonatok indulnak. Akik a ka-
rácsonyi ünnepeket egy kis kéj-
utazásra akarják fölhasználni, azok-
nak ajánljuk figyelmébe a kéjvo-
natot, amelyen egy második osz-
tályu jegy Szegedről Bécsbe és
vissza 21 frt. 15 kr., egy harmadik
osztályra érvényes jegy pedig 14
frt. 50 kr.

*

Közvetlenül árviz után, 1879. ok-
tóber 8-án adta ki a rendelkezést
az akkori városi rendőrfőkapitány
arrá vonatkozólag, hogy a városunk-
ba érkező idegeneknek kötelessé-
gük bejelenteni magukat a rend-
őrségen. Ezzel a rendelkezéssel
kapcsolatosan fővárosi minta sze-
rint megszervezték a szegedi be-
jelentő hivatalt. A régi bejelentő
lapon a következő kérdésekre kel-
lett írásban választ adni a beje-
lentő félnek: név, illetősége, ál-
landó lakhelye, foglalkozás, érke-
zés ideje, itteni lakás és életkor.

A városi halastó létesítésének gondolata 1876. évben merült fel. A közgyűlés külön bizottságot is küldött ki, amelyet megbízott az-
zal, hogy a halastó létesítésére ja-
vaslatot dolgozzon ki. Akkor még
nem volt ugyan olyan fontosságu
a haltenyésztés fokozása, mint nap-
jainkban, mert a Tisza bőségesen
ellátta a város által szükségeltetett
halfogyasztást. Ellenben az üzleti
érzékkel rendelkező városatyák úgy
vélekedtek, ha halastavat létesít a
város, úgy nagymennyiségű halter-
mésre lehet kilátás s a halszálli-
tás révén újabb jövedelemforráshoz
jut Szeged.

A kiküldött bizottság az 1876.
év júliusi közgyűlésén elő is adta
javaslatát a halastó létesítésére vo-
natkozólag s azt a megoldást hoz-
ta javaslatba, hogy a városi halastó
részére a Maros árterületét jelöljék
ki. A közgyűlés azonban nem ho-
zott határozatot az ügyben, hanem
újabb előterjesztésre kérte fel a
bizottságot, úgyhogy a részletkérdé-
sek is kidolgozva kerüljenek a

közgyűlés elé. Hogy a bizottság miért nem végezte el a rábízott feladatot, már nem lehet kideríteni. Tény az, hogy a halastó ügye többé nem került a közgyűlés elé s mint sok életrevaló ötlet, terv, ez is elaludt.

Városunk fejlődésére és városiasodására igen fényesen rávilágít az a közlemény, amely a múlt század hatvanas éveiben jelent meg az akkori szegedi ujságban. A hirlapi közlemény az ellen kel ki, hogy Rókuson az utcákon legelésző lovak, szamarak és sertések nemcsak a füvet legelik le, de a fákban is kárt tesznek. Ma nehezen tudjuk elképzelni azt a képet, amelyet megrajzol a kérdéses lap az alábbiakban:

A Rókus külváros néhány lakója azon különös szabadalomban részesíti szamarait, lovait és sertéseit, hogy az utszélen begyepesedett helyeket legelteti velök. Ez még nem nagy baj volna magában, ha kellő okta-

tásban lehetne részesíteniök mindenestire olcsó legelőn éldegélő háziállatkáikat, hogy ha már a gyeptől megmentik a járdát, egyszersmind a fákat is ne sértegetessék. Reméljük (írja az akkori szerkesztő), hogy legközelebbi számaink egyikében e visszaélés megszüntetését jelenthetjük.

*

A szabadságharc idején volt a városnak egy Leffter Mihály nevű tanácsnoka. Értelmes, okos ember, hasznos tagja is a tanácsnak, de volt egy megbocsáthatatlan bűne: szerb származása. A neve nem de görögkeleti vallása elárulta eredetét. A szabadságharc idején pedig tudvalévő, hogy mennyire gyűlölt a magyarság minden szerbet.

Leffter tanácsnok ur is érezte ezt az egyre elmérgesedő, immár türelmetlenné váló magyar gyűlöletet. Az első időkben még csak védte a rangja, az állása e gyűlölet fullánkjaitól. Később azonban amint a szerb csapatokkal mind

vércesebb harcokat folytattak le a magyar szabadsághősök, Szeged polgárai is a gyűlöletüket mind inkább szabadjára engedték a városi tanácsnokkal szemben.

Leffter Mihály tanácsnoknak egyre türhetetlenebb lett a helyzete Szegeden. Nem egyszer halotta, amint közvetlen a háta mögött szidalmazták, bitang szerb és hasonló jelzőkkel illetve.

1849. év tavaszán történt, hogy egy reggel nem jelent meg hivatalában Leffter tanácsnok. Másnap sem, harmadnap sem. Értesítést sem küldött, hogy mi történt vele. Erre az akkori polgármester lakására küldetett. Onnan azzal jött meg a küldönc, hogy bizony ott sem látták már három napja.

A városi tanács még vagy három hetet várákozott s minthogy életjelt nem adott magáról a tanácsnok, nyilvánvalóvá vált, hogy megszökött Szegedről. Ekkor azután új tanácsnokot választott helyébe a közgyűlés.

Leffter volt tanácsnok csak hosz-
szu évek mulva tért vissza Szeged-
re. Itt is halt meg.

*

Mintegy hatvan évvel ezelőtt
ugyancsak haragudhattak Szege-
den az akkori főispánra. Erre en-
ged következtetni az a körülmény,
hogy 1878. októberében a szegedi
társadalmi egyesületek, körök vá-
lasztmánya közös ülésre jött ösz-
sze és ez a gyűlés elhatározta, hogy
feliratot intéznek a belügyminisz-
terhez, melyben kérik a szegedi
főispánság intézményének a meg-
szüntetését.

A memorandum elkészült, sőt
fel is juttatták a belügyminiszter-
hez, azonban a minisztertől nem
érkezett válasz. A szegediek vagy
megbékültek a főispánjukkal, vagy
főispánváltozás történt, de tény az,
hogy az ügy ezzel ad acta ke-
rült.

*

Kerültek ki Szegeden is az al-
sőbb néposztályból hittérítők. A
legutolsó ilyen hittérítő, egy al-

sóvárosi asszony volt. A vallásalapító Kodé Ruzsa a régi Mészáros utcában lakott s mintegy száz embert térített meg a saját hitére. A házában tartott szertartásokra annyian elmentek, hogy a hívők egyrésze még az udvarra sem fért be. Természetesen hamarosan tudomást szerzett Kodé Ruzsa javasasszony vallásalapításáról a hatóság s 1878. szeptember 23-án megtette ellene a szükséges lépéseket.

XA 20947